

NOVI STAROSLAVENSKI MISAL

Prigodom izdanja

Rimskog misala slověnskym jazykem, v Olomuci 1972.

Josip TANDARIĆ, Zagreb

Pitanje liturgijskog jezika bilo je jedno od najznačajnijih na II. vatikanskom koncilu. Radilo se doduše uglavnom o odnosu latinskog i narodnog jezika u obnovljenoj liturgiji, no u tom sklopu dodirnutu je i pitanje staroslavenskoga liturgijskog jezika. Kad se naime raspravljalo o latinskom kao službenom liturgijskom jeziku rimskog obreda, upozorio je dr Frane Franić, nadbiskup splitski, na više nego tisućljetnu upotrebu staroslavenskog jezika u rimskom obredu (usp. Glas s Koncila I, 7, str. 13. od 14. XI. 1962). Sama činjenica da postoji neki drugi liturgijski jezik osim latinskoga nije bila mnogim saborskim ocima dovoljno poznata, pa je izazvala veliko zanimanje, a plod je toga zanimanja bilo to da je šibenski biskup mons. Josip Arnerić 12. XI. 1962. čitao tihu staroslavensku misu na početku XVII. saborske sjednice pred sakupljenim saborskim ocima. Svi su saborski oci dobili tiskani letak na kome je bio otisak naslovne strane Vajsova Misala iz 1927, otisak dijela Kanona, tekst *Gospodi pomiluj* i *Slava* s latinskim prijevodom; na zadnjoj strani letka nalazila se kratka povijest staroslavenske službe Božje rimskog obreda (usp. Glas s Koncila I, 8, str. 13. od 21. XI. 1962). U konačni pak tekst konstitucije o liturgiji *Sacrosanctum concilium* ušla je formulacija: »Linguae latinae usus, salvo particulari iure, in Ritibus latinis servetur« (36, § 1). Time je, dakle, ponovno i s najodgovornijeg mjesta potvrđena upotreba staroslavenskog jezika u bogoslužju. No ostvarena je također izvorna ćirilometodska misao: narodni jezik postao je liturgijski jezik, njegova se upotreba smatra u liturgiji korisnim, »imprimis autem in lectionibus et admonitionibus, in nonnullis orationibus et cantibus« (*Sacrosanctum concilium* 36, § 2).

Kasniji, pokoncilski razvoj liturgijske obnove, koju vodi Consilium ad exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia, ustanovljen motuproprijem Pavla VI. *Sacram liturgiam* od 15. I. 1964, postepeno je uveo narodne jezike u liturgiju u daleko većoj mjeri nego li su to prije Koncila očekivali i najvatreniji zagovornici narodnog jezika u liturgiji. Upotreba narodnih jezika proširena je na cijelu misu, na brevijar i na obrednik, dok su npr. prije Koncila u pripremljenoj liturgijskoj komisiji neki liturgijski stručnjaci, prema riječima dr. Dragutina Kniewalda, bili gotovo zaprepašteni nad činjenicom da Hrvati već stoljećima upotrebljavaju obrednike na narodnom jeziku. I latinski, a s njime i staroslavenski, potisnuti su tako iz redovite liturgijske upotrebe.

Najprije je uveden narodni jezik u promjenjivim dijelovima mise i u misnom ordinariju, pa je na hrvatskom izdan *Misni priručnik za nedjelje i blagdane* (Zagreb 1965); upotreba narodnog jezika proširena je zatim na predslavlja (*Predslavlja u hrvatskom prijevodu*, Zagreb 1966), a onda je odobreno prevođenje Rimskog kanona na narodne jezike (*Kanon mise*, Zagreb 1968). Latinski liturgijski jezik, odnosno staroslavenski, još su se uvijek upotrebljavali, osobito u obične dane. Ali kad su prevedeni i novi kanoni, tzv. Euharistijske molitve, i konačno izdan cijeli reformirani misal (*Rimski misal, Red mise*, Zagreb 1969, pojedine knjige misala slijedećih godina), nastao je prekid s glagoljaškom tradicijom, i taj prekid traje u Hrvatskoj do danas.

Želja da se staroslavensko bogoslužje sačuva bar djelomično bila je ipak kroz sve ovo vrijeme prisutna. Tako je već 1969. u korizmnoj poslanici splitski nadbiskup dr. Frane Franić pisao: »I tako su II. vatikanski sabor, a, rekao bih, još više papa Pavao VI. učinili kraj krivovjerju 'trojezičja'. II. vatikanski sabor dopustio je samo umjerenu upotrebu narodnih jezika u službi Božjoj, a Pavao VI. je to dopuštenje protegao na čitavu službu Božju, uključivši i misni Kanon... Tako je naša časna glagoljica izvršila svoju povijesnu ulogu... Ipak mi ne želimo napustiti tu našu dragocjenu kulturu i vjersku baštinu. Mi ćemo u nekim značajnijim prigodama obavljati službu Božju na glagoljici« (Crkva II. vatikanskog sabora, u: *Putovi dijaloga*, Split 1973, str. 35—36). U jesen iste godine na simpoziju *Glagoljica — jedanaest stoljeća jedne velike tradicije* (22—28. IX. 1969) upozorio je dr. Ivan Golub na potrebu da se prevedu

na staroslavenski jezik nove Euharistijske molitve, pa je i jedan od zaključaka simpozija bio »da se pomažu sva nastojanja... da glagoljanja i glagoljaškog pjevanja ondje gdje se narod njime služi ne nestane« (usp. Slovo 21, Zagreb 1971, str. 444). Dr Ivan Golub poslao je u tom smislu također dopis Biskupskoj konferenciji Jugoslavije, i ona je na jesenskom zasjedanju 1969. odlučila da se prevede na staroslavenski jezik novi Ordo missae i taj je zadatak povjerila Kršćanskoj sadašnjosti, centru za koncilska istraživanja, dokumentaciju i informacije u Zagrebu, koja je inače službeni izdavač novih liturgijskih knjiga.

Kako je prvotni zadatak bio priređivanje i izdavanje hrvatskog prijevoda novih, reformiranih liturgijskih priručnika (od čega je Kršćanska sadašnjost do sada izdala 23 sveska, od čega opet samo na lektionare, primjera radi, otpada 9 svezaka), razumljivo je da je priređivanje staroslavenskog prijevoda obnovljenog Ordo missae nije dobilo ono mjesto koje bismo možda željeli. Treba naime voditi računa i o tome da će se staroslavenski upotrebljavati samo na dijelu hrvatskog jezičnog područja, ondje gdje se i prije upotrebljavao, pa i to samo u pojedinim prigodama. Oko staroslavenskog bogoslužja, sve do posljednjih godina, postojali su nesporazumi, a o njihovim pravim uzrocima teško je danas objektivno prosuđivati, ali se čini sigurnim da za staroslavenski neće biti interesa ondje gdje se prije nije upotrebljavao. Pa i bez obzira na nekadašnje predrasude i nesporazume, prednost koju je kroz pet godina stekao u upotrebi suvremeni jezik tolika je da se staroslavenski bogoslužni jezik može održati samo u izuzetnim zgodama i na ograničenom području. Stoga će i staroslavenski *Čin misi* moći izaći samo u ograničenom broju primjeraka. Prema obavještenju iz Kršćanske sadašnjosti, glavni razlog što do sada staroslavenski prijevod novih tekstova nije izdan jest nedostatak financijskih sredstava, a izdavač želi da priručnik ni u kom pogledu ne zaostaje za drugim njegovim liturgijskim izdanjima. Zadatak da se izda staroslavenski misal nije dakle zaboravljen, premda je zapostavljen, a postoji opravdana nada da će u 1974. biti izdan tiskom.

U međuvremenu izašao je misni priručnik u obnovljenoj češkoj redakciji staroslavenskog jezika. Riječ je o knjizi: RIMSKYJ MISAL SLOVĚNSKYM JAZYKEM izvoljenijem apostolskym za archibiskupiju olomuckuju iskusa dĕlja izdan. — MISSALE ROMANUM LIN-

GUA VETEROSLAVICA ex indulto apostolico pro Archidioecesi Olomucensi ad experimentum editum. V Olomuci 1972 — Olomucii MCMLXXII. Ovo priručno, privremeno izdanje Rimskog misala u latiničkoj transkripciji priredila je za svoje potrebe olomučka nadbiskupija. Misal sadrži potpuni ordinarij mise s pukom (3—10), nove Euharistijske molitve (11—42), vlastite mise zaštitnika olomučke nadbiskupije, tj. šesnaest misnih obrazaca (antifona, molitve, čitanja) za blagdane na koje je u olomučkoj nadbiskupiji dopuštena staroslavenska služba Božja (43—130); slijedi prilog s molitvama vjernika i molitvama priprave i zahvale za misu (131—148), pa notni prilog pjevanih dijelova mise u suvremenoj notaciji (149—183), te konačno kazala (184—196). U dodatku, obilježenom rimskim brojkama, dani su napuci onima koji upotrebljavaju ovaj misal (I—IV), a zatim jezične i tekstualne napomene (VI—XII) o ovom »glagoljskom misalu«, kako ga izdavači zovu. Nakon teksta umetnuta su još dva lista; na prvome je staroslavenski Očenaš, ispisan glagoljskim slovima koja su imitacija slova Kijevskih listića; na drugom listu nalazimo glagoljsku azbuku, također prema Kijevskim listićima, sa staroslavenskim nazivima slova.

S obzirom na izbor tekstova misal slijedi tipsko izdanje *Missale Romanum* iz 1970. Ono što je bilo moguće u ovo priručno češko izdanje preuzeto je iz Vajsova Rimskog misala (Rim 1927), ali je rimski kanon (I. euharistijska molitva) dotjeran prema Vajsovoj radnji o kanonu hrvatskoglagoljskog misala Illir. 4 (*Acta Academiae Velehradensis* 15, 1939, str. 89—141). Nove euharistijske molitve i sve ono čega u Vajsovu misalu nema prevedeno je iznova. Dijelom su izdavači pošli i svojim putem, i njihov se postupak doima vrlo ugodno. Gdje je to bilo moguće upotrijebljeni su stari tekstovi koji su već stoljećima izvan liturgijske upotrebe. Tako su npr. za blagdan sv. Klimenta, pape i mučenika (23. XI), uzeti tekstovi molitava i predslovlja iz Kijevskih listića, a molitva vjernika na blagdan sv. Ćirila i Metoda (5. VII) udešena je prema molitvi Konstantina-Ćirila u VC 18. I u prijevodu biblijskih tekstova išlo se za što većim približavanjem ćirilometodskom izvorniku, pa su priređivači u radu posegnuli za kritičkim izdanjima staroslavenskih spomenika. A kako je misal priređen u prvom redu za svečano bogoslužje, dakle pjevano (usp. str. III), biblijski su tekstovi prilagođeni tom zahtjevu, pa su npr. pripjevni psalmi ritmički veoma skladno prevedeni.

Jezični uzor ovom izdanju misala jesu Kijevski listići i Praški odlomci (usp. str. VIIIs.) Vidi se to, npr., u izboru leksika tipičnog za velikomoravsko područje (papež, mša, bratr i dr.), u zamjeni c, z, šč za *dj, *tj/kt, *stj/skj, u nastavku -em u instr. sg. -o osnova, u stegnutim oblicima u deklinaciji pridjeva i u imperfektu. Prema Kijčuva se epentetsko l, a otklanja konsonantska skupina dl/tl, dok se u provođenju druge i treće palatalizacije daje prednost uzoru Pr.

U transkripciji teksta kao osnovi za specifičan, češki izgovor staroslavenskog jezika nalazimo također neke osobitosti, npr. zamjenu 'a, ja < stsl. e, e kao zamjenu poluglasova, zamjenu h < g i dr. Koliko je bilo moguće transkripcija staroslavenskog teksta prilagođena je suvremenom češkom pravopisu (usp. str. XI). U nekim pojednostima, npr. u izgovoru riječi amen, aleluja, odn. Kliment, Jakov, priređivači se također pozivaju na hrvatsku glagoljašku tradiciju (str. XII).

Na koncu riječ-dvije o priređivaču ovoga priručnog i pokusnog staroslavenskog misala. Prilog »K textové a jazykové úpravě hlaholského misálu« (str. VI—XII) potpisao je dr Vojtěch Tkadlčík. To bi imalo značiti da je on uredio ovaj staroslavenski misal češke redakcije. Tkadlčík poimence spominje one koji su pomagali u pripremanju misala, a to su sve poznata imena češke slavistike, ponajprije F. V. Mareš, »který měl rozhodující slovo při vypracování zásad české liturgické výslovnosti i pravidel přepisu a podstatnou měrou přispěl též ke zdokonalení překladu«, a zatim K. Horálek, R. Večerka, J. E. Purkyně, J. Jahn, A. Salajka, J. Laurenčík, Vl. Kyas i Z. Hauptová.

Treba požaliti što je ovo djelo opremljeno tehnički vrlo skromno, no pothvat čeških slavista zaslužuje svako priznanje. Dok na hrvatsko izdanje novoga staroslavenskog misala tek čekamo, češki nam je primjer više nego opomena, ali on na sreću u velikoj mjeri može poslužiti kao analogni uzorak i pomagalo. Naime, i za priređivanje staroslavenskog misala za Hrvate još su uvijek otvoreni mnogi problemi jezika i transkripcije.

Zusammenfassung

DAS NEUE ALTSLAVISCHE MISSALE

Nach dem II. Vatikanischen Konzil wurde schrittweise in den Gottesdienst die Volkssprache eingeführt, obwohl in den neu gestaltenden Gottesdienst weiterhin der Gebrauch der lateinischen und altslawischen Sprache erlaubt ist. Bis jetzt ist für den kroatischen Bereich, noch nicht das neue altslavische Missale erschienen, es wird aber noch immer erwartet; aus diesem Grund ist es in dem über tausendjährigen liturgischen Gebrauch der altslavischen Sprache in Kroatien zu einer Unterbrechung gekommen. Das Erzbistum von Olomouc hat inzwischen eine vorläufige und versuchsweise Ausgabe des altslavischen Missals in der erneuerten tschechischen Redaktion der altslavischen Sprache herausgegeben.

Nach der Meinung des Autors ist sie sehr gelungen und sie kann als Beispiel und Hilfe bei der Vorbereitung einer analogen kroatischen Ausgabe des altslavischen Missals dienen.